

Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали ІІ всеукраїнської наукової конференції. 24-25 березня 2017 р., м.Дніпро. Частина ІІ. / Наук.ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2017. –

С. 124-127

О.А.Севаст'янова

ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ СУБ'ЄКТНИХ ВПЛИВІВ СТУДЕНТСТВА В УМОВАХ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА ВНЗ

Прискорення темпів соціально-економічного розвитку суспільства, розширення можливостей політичного й соціального вибору людей не тільки визначають специфіку розвитку різних соціальних груп, але й загострюють проблему суб'єктного розвитку особистості. Процеси самовизначення, встановлення оптимальних взаємозв'язків із соціумом, позитивних впливів на визначення стратегічних та тактичних цілей та дій по їх досягненню знаходяться ще в досить аморфному стані і вирізняються непослідовністю, нелогічністю та емоційністю майже у всіх соціальних груп. Повністю це стосується студентства як специфічної соціальної групи.

Найважливішим завданням вищої школи України в цих умовах є формування спрямованості фахівця на безперервне професійне самовдосконалення, готовності до ускладненої креативної діяльності, що можливе у випадку, якщо студент на всіх етапах підготовки постає як суб'єкт навчально-професійної й соціальної діяльності. Досягти цього можна у випадку, якщо буде забезпечено суб'єктивацію всього навчально-виховного процесу у ВНЗ.

Серед наукових праць, які присвячені суб'єктній проблематиці, важливими для нас є дослідження М.Боритка, Л.Виготського, В.Давидова, Д.Леонтєва, Ф.Мухаметзянова, А.Орлова, С.Савченка, М.Сергєєва, З.Хабирова, В.Циба. У зв'язку з цим виникає необхідність докладно розглянути специфіку суб'єктності особи студента як особливого

соціально-психологічного феномена й специфіку його реалізації в системі вищої освіти.

За поняттям суб'єктності стоїть реальна теоретична й практична проблема - як перетворити студента вищого навчального закладу в справжнього суб'єкта навчальної, професійної й соціальної діяльності.

При цьому в результаті теоретичного аналізу слід відповісти на головне питання: чи в змозі студент у процесі соціалізації стати повноцінним суб'єктом у взаємовідношенні з навколишньою дійсністю, чи він залишається слухняним знаряддям соціальної стихії?

Метою даної статті є розгляд студентської молоді саме як суб'єкта виховного процесу. Необхідно виявити взаємозв'язок між суб'єктністю особистості студента й рівнем її соціалізованості, який базується на поєднанні соціальної абстракції, представленій на рівні соціуму, з індивідуальними особливостями, вираженими через суб'єктне начало.

На думку більшості дослідників, сама ідея перетворення того, хто навчається, з об'єкта виховних дій у рівноправний суб'єкт навчального процесу виникла в середині ХХ ст. Проте до сьогодні вона не може вважатися ні до кінця реалізованою на практиці, ні повністю теоретично розробленою.

М. Боритка підкреслював, що суб'єктом не можна стати, їм можна лише ставати, оскільки суб'єктність полягає в саморозвитку, самоутвердженні, які в ситуаціях виховання протікають у формі самопізнання людини, самооцінки, усвідомлення себе, своїх особливостей, можливостей, достоїнств, недоліків [1].

Д. Леонт'єв вважав, що в основі формування суб'єктних якостей особи лежить свобода, яка „по-перше, є усвідомленою активністю, по-друге, опосередкованою ціннісним „для чого”, і, по-третє, активністю повністю керованою самим суб'єктом” [4, 51].

Важливу якість суб'єктної особи відзначав В. Давидов. Він зокрема підкреслював, що суб'єктна особа „має здатність діяти на власне переконання в складних ситуаціях, протистояти несприятливим обставинам, не боячись втручатися в перебіг подій, проявляючи тверду волю й характер і приймаючи на себе всю соціальну відповідальність за можливі наслідки” [3, 57].

Стати суб'єктом певної діяльності – означає освоїти цю діяльність у всіх її можливих формах, набути здатність до її здійснення у стандартних ситуаціях і творчого застосування принципів цієї діяльності у нестандартних, непередбачених обставинах. Для людини як суб'єкта діяльності дуже важливим є позитивне власне ставлення до цієї діяльності.

Великий інтерес в плані визначення сутнісних характеристик суб'єктності являє собою особистість студента, *по-перше* тому, що студентство становить собою особливу соціальну групу. Отже, суб'єктність у студентів повинна теж мати певні особливості. *По-друге*, студентство є резервом національних інтелектуальних, політичних, культурних, бізнесових еліт. Тому дуже актуальною задачею, на наш погляд, є визначення особливостей суб'єктності сучасного студента та специфіки її формування в умовах вищого навчального закладу.

Водночас проблема дослідження суб'єктного начала в особі студента не завжди може бути зрозуміла однозначно. У сучасній літературі трапляються приклади, коли суб'єктність відривається від морально-етичних якостей особи й стає самостійним феноменом, для якого не існує соціальних обмежень. У цьому сенсі показовою є думка А. Орлова, який вважає, що „справжній суб'єкт життя існує незалежно й поза всякими соціальними нормами, стереотипами, ціннісними системами й т. ін.” [6].

Таким чином, сучасні уявлення про суб'єктність розширилися й тепер включають не тільки поведінкові характеристики, але й планування життєдіяльності, прогнозування її результатів.

Виховний процес у ВНЗ повинен зводитися до спільного пошуку цінностей, значень, поведінкових стереотипів, причому відбувається це не в рафінованому педагогічному просторі, а в справжньому житті, у конкретних видах діяльності, у спілкуванні й полікультурному діалозі. Ці процеси складають соціально-педагогічний зміст виховного процесу у ВНЗ.

Виховний процес у ВНЗ, а отже й процес формування суб'єктних якостей студентської особи розглядається в контексті соціальності. До складу соціального компонента виховного процесу включаємо: по-перше, самого студента, який одночасно є навколишнім середовищем для інших студентів; по-друге, систему соціальних зв'язків, що функціонують в освітньому просторі; по-третє, різноманіття зовнішніх соціальних впливів. Отже, сам ВНЗ розглядається як локальна соціокультурна система, своєрідна модель соціальних відносин, які безпосередньо формують суб'єктність студентської особистості.

Таким чином, проблема формування суб'єктності студентської особи не може бути до кінця зрозумілою, якщо не звернутися до характеристики такої важливої її складової, як суб'єктний (особистий) досвід студента. Суб'єктність студента формується в процесі його активності в суспільно-корисній діяльності, але процес такого формування може бути успішним у випадку, якщо в його основу буде покладено особистий досвід студента.

Суб'єктний досвід студента - утворення достатньо складне. У ньому як складові присутні такі компоненти: сукупність уявлень студента про сутність навчання у ВНЗ; сформована внутрішня позиція щодо навчально-виховного процесу, емоційно-ціннісні прояви, що виникають під час навчального процесу; стереотипні поведінкові реакції на різні ситуації. Це досвід виконання особових функцій, зміст яких може бути представлений по-різному, залежно від того, яку програму проектує вихователь.

Суб'єктність особистості студента обумовлена рівнем її соціалізації. У процесі соціалізації відбувається структуризація сфери самосвідомості особи, що охоплює такі стадії: 1) засвоєння субкультурних норм студентського життя шляхом входження особи в нове для неї студентське середовище; 2) формування й корекція світоглядних поглядів, заснованих на отриманому в процесі навчання відчутті належності до особливого соціального прошарку – інтелігенції; 3) продовження формування соціогенних потреб і корекція наявних соціогенних якостей (воля, мотиви, риси вдачі та ін.); 4) створення власної соціалізаційної траєкторії, що включає й процес навчання у ВНЗ, і перспективи післявузівської життєдіяльності.

Отже, рівень розвитку суб'єктності особи визначає й рівень її соціалізованості. Які ж якості й властивості особистості студента можуть свідчити про наявність у нього певного рівня суб'єктності?

Спроби визначити сутність суб'єктності робили різні автори, М. Сергєєв, вважає, що основними рисами особи як суб'єкта діяльності є:

По-перше, здатність не тільки привласнювати світ предметів та ідей, але й проводити їх, перетворювати, творити такими методами:

- усвідомленням і прийняттям мети, завдань, установок діяльності на сучасному й майбутньому етапах;
- володінням основними необхідними процедурами, вміннями й основами реалізації діяльностей;
- розумінням власної значущості для інших людей, відповідальності за результати своєї діяльності;
- здібністю до рефлексії, потребою в ній як необхідній умові свідомого регулювання власної поведінки.

По-друге, активна позиція особи починаючи від активного цілепокладання, операції й конструктивного коригування способів діяльності в усіх ситуаціях і закінчуючи прагненням і здатністю критично

й інноваційно рефлексувати й прогнозувати результати діяльності й відносин.

По-третє свобода особи, коли в процесі діяльності детермінація дій відбувається в самій людині, а не в зовнішній реальності.

По-четверте, внутрішня незалежність від „зовнішнього світу”, зовнішніх впливів, незалежність не в значенні ігнорування, а в значенні стійкості поглядів, переконань значень, мотивів [8, 71 – 73].

Таким чином, аналіз феномена суб’єктності студента в соціально-педагогічному аспекті дозволяє резюмувати:

- студент, який розглядається як суб’єкт, – це особа, що є джерелом діяльності, має мотив цієї діяльності, володіє задумом і засобами для її реалізації, зацікавлена в її результатах і несе за них відповідальність;

- з урахуванням вікових особливостей студент, який є суб’єктом, – це індивідуальність, яка в процесі навчання у ВНЗ нарощує власний суб’єктний потенціал, що самостверджується;

- суб’єктність особи – це не індивід, а його певний психологічний стан. Явище суб’єктності не очевидне й передбачає створення певних умов. Суб’єктність не є якістю постійною, суб’єктність буває. Вона може з’являтися, а може зникати з життєдіяльності того самого індивіда;

- умовою суб’єктності є наявність в індивіда усвідомленої мети й мотиву, причому мотиву саме тієї діяльності, у яку він включений своєю активністю;

- як провідна ідея сучасної педагогіки постає необхідність перетворення студента з переважно об’єкта навчально-виховного процесу в його суб’єкт, а професійне виховання розуміється як „сходження до суб’єктності” [9, 165].

Отже, аналіз показує, що процес становлення студента як суб’єкта діяльності є досить складним, але й дуже важливим. Специфічною особливістю суб’єктивації студента є те, що вона проходить через

становлення його як суб'єкта навчальної діяльності, як головної сфери діяльності майбутнього фахівця. Тому проблема нашої наукової розвідки є дуже актуальною, особливо в світлі прямування України до Болонського процесу і загалом до європейських стандартів освіти.

Подальшого дослідження, на нашу думку, потребують питання чіткого визначення основних напрямків виховної роботи зі студентами; аналіз соціалізуючого потенціалу спільної позанавчальної діяльності студентів і викладачів; розробка ефективної системи соціалізації студентів у виховному процесі ВНЗ.

Список використаних джерел

1. Борытко Н.М. В пространстве воспитательной деятельности: Монография / Н.М. Борытко; науч. ред. Н.К. Сергеев. – Волгоград: Перемена, 2001. – 181 с.
2. Гришина С.Б. Формирование субъектности студентов на начальном этапе профессиональной подготовки (на примере обучения иностранному языку): автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Волгоград, 2005. – 24 с.
3. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения / В.В. Давыдов. – М.: ИНТОР, 1996. – 544 с.
4. Леонтьев Д.А. Очерк психологии личности / Д.А. Леонтьев. – 2-е изд. – М.: Смысл, 1997. – 64 с.
5. Мухаметзянова Ф.Г., Хабирова З.Г. Субъектность студента: мифы и реалии / Ф.Г. Мухаметзянова // Педагогические проблемы становления субъектности школьника, студента, педагога в системе непрерывного образования. – Волгоград, 2003. – Вып. 15. – С.69-75.
6. Орлов А.Б. Личность и сущность: внешнее и внутреннее «Я» человека / А.Б. Орлов // Вопросы психологии. – 1995. - №2. – С.5-19.
7. Субъектность личности в контексте социально-педагогического подхода // Соц. педагогіка: теорія і практика. – 2005. - №3. – С.9-13.
8. Сергеев Н.К. Непрерывное педагогическое образование: концепция и технологии учебно-научно-педагогических комплексов. Монография / Н.К. Сергеев – СПб.; Волгоград: Перемена, 1997. – С.71-73.
9. Сериков В.В. Образование и личность:

теория и практика проектирования педагогических систем / В.В.Сериков – М.: Логос, 1999. – 272 с. 10. Циба В.Т. Соціологія особистості: системний підхід (соціально-психологічний аналіз): навч.посіб. / В.Т.Циба – К.: МАУП, 2000. – 152 с . 11. Циба В.Т. Системна соціальна психологія / В.Т. Циба – К.: ЦНЛ, 2006. – 328 с.